

Richtlijnen voor beheer- en inrichtingsmaatregelen van archeologisch waardevolle terreinen in land- en waterbodems in beheer bij Rijkswaterstaat

24 maart 2024

1. Algemene richtlijnen archeologisch waardevolle terreinen in landbodems
2. [Specifieke richtlijnen archeologisch waardevolle terreinen in waterbodems](#)

1. Algemene richtlijnen archeologisch waardevolle terreinen in landbodems

Ten aanzien van rijksbeschermden monumenten geldt dat voor alle handelingen die het aanzicht van het monument zullen veranderen of de grond waarin het monument ligt verstoren, een vergunning is vereist. Vergunningplichtige ingrepen zijn bijvoorbeeld: de (ver)bouw van woningen of bedrijfspanden; de aanleg van verhardingen; het graven van sleuven; het (opnieuw) uitgraven of dempen van sloten en grachten, het wijzigen van de grondwaterstand en egaliseren, diepploegen en teeltwisseling (omzetting van grasland in akkerland, (glas)tuinbouw, bollenteelt of fruitteelt). Ook voor herstel- en onderhoudswerkzaamheden om het monument in stand te houden, is soms een vergunning nodig. Oppervlakkige bodemingrepen leiden niet altijd tot een verstoring van het beschermde bodemarchief. Voor veel rijksmonumenten waar de archeologische resten onzichtbaar in de bodem liggen is een vrijstelling vergunningplicht van toepassing, die aangeeft tot welke diepte onder maaiveld bodemingrepen zonder monumentenvergunning uitgevoerd kunnen worden. De RCE kan uitsluitel bieden of voor een rijksmonument een dergelijke vrijstelling vergunningplicht vastgesteld is.

Ook op de niet-rijksbeschermden archeologische terreinen moeten versturende handelingen vermeden worden, voor zover zij vallen buiten het normale grondgebruik. Als ondergrens voor de toegestane ploegdiepte op landbouwgronden, en bodemingrepen in algemene zin, geldt in de regel 30 cm beneden maaiveld.

Wanneer wordt overgegaan tot het fysiek beschermen van een archeologisch terrein, is het cruciaal dat dit daarna regelmatig wordt onderzocht. Aantasting van bijvoorbeeld de beschermende afdekking of vandalisme kan (alsnog) leiden tot beschadiging van het archeologisch terrein. Monitoring moet daarom starten zodra de beschermende maatregelen zijn uitgevoerd. Monitoren is in principe zonder 'einddatum'. Dit kan veranderen wanneer bijvoorbeeld de beschermde status verdwijnt door nieuw beleid, of wanneer de bescherming niet goed gewerkt heeft, en monitoring uitwijst dat de vindplaats alsnog onherstelbaar in waarde achteruit is gegaan.

Reguliere beheer- en onderhoudswerkzaamheden op archeologische terreinen vereisen in principe geen vergunning. Wel moeten de maatregelen voldoende rekening houden met de kwetsbaarheid van de archeologische sporen en mogen deze beslist niet (verder) aantasten.

Beheermaatregelen

Voor de archeologische terreinen van Rijkswaterstaat, gelegen binnen droge en natte beheerzones, gelden met betrekking tot reguliere beheermaatregelen de volgende randvoorwaarden:

- Gebruik van zwaar materieel bij onderhoudswerk, zoals het maaien van berm- en tussenzones, vermijden om (verdere) aantasting van ondiep liggende archeologische sporen en/of bovengronds reliëf door insporing te voorkomen. Zie 'Archeologische terreinen bij Rijksinfrastructuur' in Geoweb voor de begrenzing van het archeologisch terrein.
- Bij het rijden door terreinen met zichtbare objecten, zoals grafheuvels en terpen, een veilige afstand van minimaal 5 meter tot de voet van het object in acht nemen.
- Niet klepelen binnen de begrenzing van het archeologisch terrein wanneer de archeologische sporen zich direct onder het maaiveld kunnen bevinden.
- Geen aanplant van bomen en diepwortelende struiken. Het maken van plantgaten en de wortelwerking verstoort de oorspronkelijke positie van archeologische sporen in de bodem.
- Bij het vellen van bomen de stobben handhaven. Dit om verstoring van bodem en daarin aanwezige archeologische sporen bij het uittrekken van wortelstelsels te vermijden.
- Geen verlaging van het grondwaterpeil om verdere degradatie van organisch archeologisch materiaal in de bodem te voorkomen (geldt voor die terreinen waarbij sprake is of kan zijn van de aanwezigheid van organische resten).

- Geen tijdelijke gronddepots en/of opstelling van keten en materieel op archeologische terreinen.
- Grasland niet intensief bemesten, omdat de in mest aanwezige ammoniak, fosfaten, nitraten en zware metalen zorgen voor (verdere) degradatie van archeologische organische materialen, metaal en glas.
- Bij het verbreden, verzwaren of verleggen van dijklichamen over of direct langs archeologische terreinen onderzoek doen naar de effecten van zetting op de sporen in de bodem.
- Indien kabels en leidingen in of direct langs archeologische terreinen vervangen moeten worden, binnen de oorspronkelijke verstoringszone blijven. Bij verleggen ervan binnen de begrenzing van het archeologisch terrein moet archeologisch vooronderzoek plaatsvinden, eventueel gevolgd door begeleiding van de werkzaamheden. Ingeval van twijfel contact opnemen met de archeoloog of contactpersoon Monumenten en Archeologie van de betreffende gemeente.
- Als kadebeschoeiing langs archeologische terreinen moet worden vervangen of verstevigd, mag dat niet leiden tot verdere aantasting van het archeologisch terrein. Is enige aantasting onvermijdelijk, dan moeten de werkzaamheden archeologisch worden begeleid. Ingeval van twijfel contact opnemen met de archeoloog of contactpersoon Monumenten en Archeologie van de betreffende gemeente.
- Ingeval (delen van) terreinen met archeologische waarde zijn verpacht, is het zaak met de pachters de randvoorwaarden te bespreken omtrent het grondgebruik en dit vast te leggen in de pachtovereenkomst.
- Indien het beheer van (delen van) terreinen van archeologische waarde wordt overgedragen dienen de randvoorwaarden omtrent grondgebruik te worden besproken en vast te worden gelegd zodat beheer conform de adviezen en richtlijnen in deze Handreiking wordt gecontinueerd.
- Ingeval bodemversturende werkzaamheden op of in de onmiddellijke nabijheid van terreinen met archeologische waarde moeten plaatsvinden, dienen de randvoorwaarden vooraf te worden doorgesproken met de betreffende (hoofd)aannemer. De (hoofd)aannemer moet de richtlijnen doorspreken met onderaannemers en/of ingehuurde loonwerkers.

Richtlijnen

Voor de archeologische terreinen van Rijkswaterstaat, gelegen binnen droge en natte beheerzones, gelden met betrekking tot reguliere beheermaatregelen de volgende richtlijnen:

- Bij onderhoudswerk op terreinen met minder stevige bovengrond gebruik maken van bosmaaier/vingerbalk. Bij gebruik cyclomaaier de trekker voorzien van dubbelluchtbanden. Zie 'Archeologische terreinen bij Rijksinfrastructuur' in Geoweb voor de begrenzing van het archeologisch terrein.
- Terreinen met (enige) bosbedekking periodiek ontdoen van houtige opslag. Deze opslag afmaaien zonder dat daarbij schade aan de bodem wordt toegebracht. Op zichtbare objecten als huisterpen, grafheuvels, kasteelterreinen de opslag zo kort mogelijk boven maaiveld afmaaien met een bosmaaier. Het maaisel afvoeren (verschrallingsbeheer).
- Dierlijke ingravingen, voor zover niet veroorzaakt door dassen, opvullen met schoon zand. Dit goed aandrukken en afdekken met een graszode of heideplag van buiten de begrenzing van het archeologisch terrein.
- Aanplant is enkel mogelijk als de archeologische laag dieper ligt dan de wortels kunnen reiken.

Zie voor meer informatie en voor specifieke informatie over het terrein het rapport ' <i>Archeologisch waardevolle terreinen in beheer van Rijkswaterstaat: advies beheer en onderhoud</i> '.

2. Specifieke richtlijnen archeologisch waardevolle terreinen in waterbodems

Ten aanzien van rijksbeschermd monumenten geldt dat voor alle handelingen die het aanzicht van het monument zullen veranderen of de top van de waterbodem waarin het monument ligt verstoren, een vergunning is vereist. Ook op de niet-rijksbeschermd archeologische terreinen moeten versturende handelingen vermeden worden.

Reguliere beheer- en onderhoudswerkzaamheden op archeologische terreinen die niet dieper reiken dan de top van de waterbodem vereisen in principe geen vergunning. Wel moeten de maatregelen voldoende rekening houden met de kwetsbaarheid van de archeologische waarden en mogen deze beslist niet (verder) aantasten.

Wanneer wordt overgegaan tot het fysiek beschermen van een archeologisch terrein onderwater, is het cruciaal dat dit daarna regelmatig wordt onderzocht. Het losraken van de beschermende afdekking of het kiezen van verkeerde methoden kan leiden tot beschadiging van afdek materiaal en archeologisch terrein. Juist de omgeving onder water kan zeer dynamisch zijn. Monitoring moet daarom starten zodra de beschermende maatregelen zijn uitgevoerd. Monitoren is in principe zonder 'einddatum'. Dit kan veranderen wanneer bijvoorbeeld de beschermde status verdwijnt door nieuw beleid, of wanneer de bescherming niet goed gewerkt heeft, en de vindplaats alsnog in waarde achteruit is gegaan.

Typen maatregelen

De maatregelen die nodig zijn om archeologische resten duurzaam te behouden, kunnen fysiek of beleidsmatig van aard zijn:

- Met fysieke maatregelen worden alle daadwerkelijke ingrepen bedoeld die de archeologische vindplaats beschermen tegen de bedreigingen vanuit de omgeving. Een voorbeeld hiervan is het afdekken van scheepswrakken als bescherming tegen sterke getijdenstroming en tegen bacteriële en biologische bedreigingen.
- Bij beleidsmaatregelen kan worden gedacht aan een aanwijzing als monument, afspraken tussen de terreinbeheerder en gebruikers over het gebruik van de locatie, het invoeren van een vaar- of ankerverbod en de bijbehorende handhaving.

Het is vervolgens van groot belang om in de gaten te houden of de genomen maatregelen ook werkelijk het gewenste effect hebben. Dit wordt gedaan door middel van monitoring.

Onderbouwing en Methoden en technieken

Iedere vorm van bescherming heeft gevolgen voor de gebruiker van een terrein. Maar ook vraagt elke specifieke bedreiging om een eigen oplossing. Daarom is het van belang dat er een goed onderbouwd plan wordt opgesteld. Hierin moeten in ieder geval de volgende zaken staan:

- Wat wil men behouden? (beschrijving van de vindplaats)
- Waarom is het van belang dat deze vindplaats behouden blijft? (wat is de archeologische waarde van de vindplaats)
- Waardoor wordt de vindplaats bedreigd? (beschrijving van de bedreigingen)
- Wat moet er precies beschermd worden? (bijvoorbeeld de complete vindplaats, of enkel de houten wrakresten)
- Welke maatregelen zijn nodig om de vindplaats te beschermen? (bijvoorbeeld afdekken met steigergaas, een visverbod of een combinatie hiervan)
- Zijn deze maatregelen nog aan specifieke voorwaarden gebonden? (zo kunnen zandzakken niet direct op fragiele objecten geplaatst worden)
- Welke monitoring is nodig?
- Wat zijn de kosten voor de maatregelen?

Op basis van dit plan kan vervolgens overgegaan worden tot het succesvol beschermen van ons gezamenlijke erfgoed.

Activiteiten die plaatsvinden buiten het rijksmonument zijn momenteel niet monumentvergunningplichtig – wel kan hier sprake zijn van een omgevingsvergunningplicht.¹ Wel geldt een algemeen verbod op beschadigingen van rijksmonumenten. De effecten van werkzaamheden kunnen namelijk invloed hebben op een archeologisch rijksmonument. Denk bijvoorbeeld aan het uitdiepen van een vaargeul buiten de contouren van een archeologisch rijksmonument waardoor er ontzanding op het monument plaatsvindt. In de adviezen van de RCE wat betreft archeologische waarden onder water wordt dan ook stevast de volgende richtlijnen aangedragen:

¹ Wellicht dat in de toekomst buffers rondom rijksmonumenten worden aangewezen, waar voor activiteiten ook een monumentenvergunning dient te worden aangevraagd.

- 1- Blijf tenminste 100 m uit de buurt van bekende archeologische waarden
 - 2- Bepaal wat de effecten zijn van de activiteiten op de archeologische waarden in de directe omgeving
 - 3- Monitor (eventueel) de gevolgen
- Feitelijk kan dit worden ondervangen door in het beschermingsplan van een rijksmonument een bufferzone van 100 m hier omheen te betrekken.

Specifieke maatregelen

Aanbevolen wordt de staat van de archeologisch waardevolle terreinen periodiek te controleren middels duikinspecties en, waar sprake is van een instabiele situatie, door multibeam-opnamen van hoge resolutie. De monitorfrequentie is afhankelijk van de dynamiek rond de locatie en moet in overleg met maritiem archeologen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) worden vastgesteld.

Waar nodig moeten kwetsbare delen worden afgedekt of, indien behoud in situ niet mogelijk blijkt, worden veilig gesteld voor onderzoek.

Specifiek fundering van de Romeinse brug in de Maas bij Cuijk (AMK-nr. 13980)

Dit archeologisch zeer waardevolle terrein bij voorkeur fysiek beschermen door het plaatsen van een stalen damwand ofwel het opvullen, afschuinen en afdekken van het steitalud met erosiebestendig materiaal, zoals netten of gaas.

Specifiek fundering van de Romeinse brug in de Maas bij Maastricht (AMK-nr. 8519)

Ankers en ankerkettingen van de betonning op en rond deze locatie buiten het archeologisch zeer waardevolle terrein houden.

Specifiek verdronken dorp Saeftinghe (AMK-nr. 13573)

Aanbevolen wordt de zijde van het archeologisch zeer waardevolle terrein langs de vaargeul afdoende te beschermen tegen verdere afslag en de schorrenlaag af te dekken over een breedte van ongeveer 30 m, zoals eerder op Valkenisse is gedaan.

Zie voor meer informatie en voor specifieke informatie over het terrein het rapport ' <i>Archeologisch waardevolle terreinen in beheer van Rijkswaterstaat: advies beheer en onderhoud</i> '.
